

HAYOT DAVOMIDA TA'LIM OLIH: YANGI PARADIGMALAR VA KUTILADIGAN NATIJALAR

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Yakubov Faxriddin¹, Dilmura Xushnudova²

¹SamDU Kattaqo'rg'on filiali o'qituvchisi,

²SamDU Kattaqo'rg'on filiali I kurs talabasi

SINONIM FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR

Abstract: The article discusses synonymous phraseological units in English.

Key words: synonym frazeologik birliklar, frazeologik stilistika, komponentlar, iboralar, semalar, uslubiy-funksional xususiyatlar

Sinonimiya til birliklari orasidagi semantik mikrosistemalardan biri bo'lib, iboralar orasida ham keng tarqalgan. Buyuk frazeolog tilshunos A.B. Kunin frazeologik sinonimlarga quyidagicha ta'rif bergan: "Frazeologik sinonimlar bu koreferent frazeologizmlar bo'lib, bir grammatik sinfga kiruvchi, umumiy hamda differensial semantik komponent larga ega bo'lgan, stilistik jihatdan o'xshash va noo'xshash bo'lgan birliklardir [1;150].

Ikki iborani sinonim deb atash uchun ular aynan bir ma'noni anglatishi shart. Ammo bu bir ma'nolilikni teng ma'nolilik deb tushunish noto'g'ri. Harbir sinonim, shu sinonimiya uyasi uchun umumiy ma'no o'zanidan tashqari, o'ziga xos ma'no qirrasiga, uslubiy-funksional xususiyatlariga ham ega bo'ladi [2;118].

Sinonimlar odatda bir yoki bir necha jihatdan farqqa ega bo'lishi mumkin bo'lib, shulardan biri ma'no qirrasidagi farqdir. Masalan ingliz tilida so'zlashuv uslubida keng tarqalgan "lower one's credit" va "blot one's copybook" (nomiga dog' tushirmoq) iboralari aynan bir ma'noni anglatishi, bir xil (so'zlashuv) uslubiga xoslanaganiga qaramay, bu sinonimlar ichki ma'no qirrasini jihatidan o'ziga xosliklarga ega, ya'ni ikkinchi FB da ma'no bir qadar kuchli.

Sinonim iboralarni bir iboraning variantlaridan ajratish lozim buning uchun iboralarning soʻz komponentlariga diqqat qilish lozim. Leksik tarkibida aynan bir soʻz qatnashmaydigan iboralarning sinonim ekani shubha tugʻdirmaydi [1;152]. Masalan: *like a bat out of hell- go like a bomb-in a crack* (bir zumda, tezda) iboralari sinonim ekanligiga hech qanday shubha yoʻq. Lekin shuni unutmash kerakki sinonim iboralar leksik tarkibida biror komponent ayni bir soʻz bilan ifodalangan boʻlishi mumkin. Ammo bunda iboralar tarkibidagi boshqa-boshqa soʻz bilan ifodalangan komponentlar oʻzaro sinonim boʻlmasligi shart. Aks holda bir iboraning variantlariga teng boʻladi. Masalan: *on one's own- under one's own power-of one's own hat* (mustaqil ravishda) sinonimik qator tarkibidagi "own" soʻzi takrorlanayotganiga qaramay ular variantdosh emas, sinonim birliklar hisoblanadi. Chunki variantlanish alohida hodisa hisoblanib bunda ibora boshqa bir iboraga aylanmaydi, bir iboraga xos obraz birligi lugʻaviy maʼno birligi saqlanadi. Variantlanish iboraga xos yaxlitlikning oʻz doirasida, shu yaxlitlik yoʻl qoʻygan darajada voqe boʻladi [2;120]. Masalan, *be on smb's back-get on smb's back* (kimningdir boshiga chiqib olmoq); *bad egg- bad hat* (iflos, past odam) birliklari variantdosh iboralardir.

Frazeologik sinonimlar bilan variantlar oʻrtasida koʻpgina umumiy tomonlar mavjud. Kuzatishlar shuni koʻrsatadiki, frazeologik sinonimiya variantdoshlikka nisbatan ancha keng tushunchadir. Frazeologik sinonimlar va frazeologik variantlar ingliz tilining kuchli tasviriy uslubiy manbalari sanaladi. Shuning uchun lugʻatlarda frazeologik sinonimlar ham frazeologik variantlar ham oʻz aksini topishi lozim. Variantdosh FBlarni sinonim FBlardan farqlash frazeologik stilistikaning eng muhim masalalaridan biridir. Bu hol ayniqsa sinonim iboralarning uslubiy tarmoqlanishi haqida soʻz yuritilayotgandamuhim ahamiyat kasb etadi.

Sinonimiya–maʼno asosida belgilanadigan hodisa. Ayni bir maʼnolilik monosemantik frazeologik birliklarda ibora bilan ibora orasida belgilanadi. Agar sinonimik munosabatga polisemantik ibora qatnashsa iboradan emas balki konkret frazeologik maʼnodan kelib chiqish lozim [1;153]. Chunki har bir frazeologik maʼno oʻzicha sinonimga ega boʻlishi yoki boʻlmasligi mumkin. Masalan "*feel one's oats*" polisemantik iborasini olsak, birinchi maʼnosi "oʻynoqi, chopqir boʻlmoq" boʻlib tulporlarga nisbatan qoʻllaniladi va hech qanday sinonimga ega emas. Ikkinchi maʼnosi boʻlsa insonlarga nisbatan "shoʻx, hazilkash boʻlmoq" boʻlib "*make good cheer*" iborasi bilan sinonim hisoblanadi.

Sinonimik munosabatga qatnashuvchi (bir sinonimik uyaga birlashuvchi) iboralarning miqdori ham har xil: koʻpchilik uyalar ikki sinonimli, uch sinonimli uyalar ham anchagina, toʻrt iborani birlashtiruvchi uyalar ham mavjud.

Masalan ingliz soʻzlashuv uslubiga xos sinonim iboralar: *rough as bags-bad hat* (dagʻal, qoʻpol) *give smb down the blanks - lay the blast* (tanbeh bermoq); *be up in the air- get off one's bike-hit the ceiling* (qattiq gʻazablanmoq); *cool beggar- cool car customer-smart Aleck* (surbet); *to be out of one's box-go out of one's mind-to be soft in the head-addle brained-go nuts* (aqldan ozgan, esini yegan).

Frazeologik uyalar tarkibiga turli koʻrinishli hamda turli xususiyatli frazeologik birliklar kiritilishi mumkin [2;118-120]:

1) Umumiy komponentlarga ega bo'lgan frazeologik sinonimlar: *have a head on one's shoulders* - *have one's head screwed on (the) right way* – tushunadigan, aqli raso, zehqli; bunday frazeologik qatorlar analogiya asosida vujudga keladi.

2) Ma'nodosh hamda ma'nodosh bo'lmagan komponentlarga ega bo'lgan frazeologik sinonimlar: *(as) clear as day (day—light)* - *(as) plain as a pikestaff (as the nose on your face)* – kunday ravshan, ochiq-oydin; *(as) crazy as a fox* - *(as) mad as a march hare (as a hatter)* esi og'gan, jinni; clear va plain, crazy va mad so'zlari ma'nodosh so'zlar hisoblanadi.

3) Umumiy komponentlarga ham, ma'nodosh komponentlarga ham ega bo'lmagan frazeologik sinonimlar: *down at heel* - *out at elbow* - bechorahol, isqirt kiyingan; *in a crack-like a bat out of hell* (bir zumda, ko'z ochib yumguncha);

Frazeologik qatordagi sinonim iboralar umumiy bir ma'noni anglatishiga qaramay har doim ham birining o'rniga ikkinchisi qo'llanila olmaydi. Chunki har bir ibora o'ziga xos emotsionallikka, uslubiy semalariga ega bo'ladi. Sinonimlik uchun xos bo'lgan umumiy ma'no semalaridan tashqari o'ziga xos ma'no qirralarini o'zida mujassamlashtiradi. Masalan *an eager beaver* hamda *ball off fire* sinonimlari uchun umumiy sema, "tinib tinchimas" lik bo'lsa, birinchi birlik ko'proq tirishqoq, serharakat ishchilarga nisbatan qo'llaniladi. Ikkinchi iboramiz esa olov, uchar, epchil odamlarga nisbatan qo'llaniladi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlab o'tish mumkinki, sinonimlik hodisalarini o'rganish ingliz tili frazeologizmlarini kengroq tushunishga hamda ularning o'zaro semantik stilistik munosabatlarini kengroq ochib berishga asos bo'lib xizmat qiladi. Antonimik va sinonimik munosabatlar FB lar uchun xarakterlidir. Aynan mana shu ma'no munosabatlari tufayli frazeologik birliklarning ma'noviy paradigmlarini tuzish, hamda ularni semantik jihatdan izohlash, uslubiy o'ziga xosliklarini ifodalab ko'rsatishimiz mumkin. Frazeologik sinonimlar frazeologik qator uchun umumiy ma'nodan tashqari o'ziga xos ma'no qirralariga, uslubiy xususiyatlariga ham ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. – Дубна: Феникс+, 2005. – 466с.
2. Жуков В.П. Семантика фразеологических оборотов. – М.: Просвещение, 1978.-160с.
3. Бушуй А.М. Язык и действительность. – Ташкент: Фан, 2005. –144 с.
4. Йулдошев Б. Ўзбек фразеологияси ва фразеографиясининг шаклланиши ҳамда тараққиёти.- Самарқанд: СамДУ, 2007.- 108 б.
5. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. – Л.: ЛГУ, 1963. – 208 с.